

DARIJUS BEINORAVIČIUS

Mykolo Romerio universitetas, Lietuva
Mykolas Romeris University, Lithuania

FILOSOFIJOS KATEGORIJOS TEISINIAME REGULIAVIME

Philosophical Categories in the Legal Regulation

SUMMARY

Human behavior is regulated by many factors. Among them we identify religion, traditions, laws, courts, state institutions, influential individuals, emotions, mind, heart, conscience. Legal regulation of a society, however, is one of the most important legal theory categories.

The reasons for legal regulation are different in different systems. For example, in a state dominated by a classical system, the behavior of people is regulated by legal means that pursue to standardize the aggression of one social group against other social groups. On the contrary, in a democratic state, the legal regulation seeks to coordinate the interests of the opposing groups, thereby maintaining social cohesion in the society. As practice shows, the democratic form of legal regulation is more effective when legal means are aimed at regulating human relations to make them fair and consolidating the rights of all social groups. This means that legal regulation can be called the socialization of human behavior for the protection of the society and development of resistance to domination and enslavement.

The regulation of human behavior is related to human consciousness – it is driven by conscious processes and especially with regard that not only the law affects the behavior of a person, but also other social norms, economic or other benefits, fear, conscience, etc. However, although these other factors may legally be significant, legal regulation rests only on legal mechanisms that control human consciousness and behavior. Before becoming legal categories, they closely interact with the more general philosophical categories. These categories are considered in the article.

SANTRAUKA

Žmonių elgesį reguliuoja daugybė veiksnių: religija, tradicijos, įstatymai, valstybės institucijos, įtakingi asmenys, emocijos, protas, širdis, sąžinė. Tačiau būtent teisinis visuomenės gyvenimo reguliavimas yra viena svarbiausių teisės teorijos kategorijų.

RAKTAŽODŽIAI: įstatymų leidyba, teisinis reguliavimas, vertybė, moralė, elgesys.

KEY WORDS: legislation, legal regulation, value, moral, behavior.

Teisinio reguliavimo priežastys skirtingose santvarkose yra nevienodos. Pavyzdžiui, valstybėje, kurioje vyrauja klasinė santvarka, žmonių elgesys reguliuojamas teisinėmis priemonėmis siekiant sunorminti vienu socialinių grupių agresiją kitų socialinių grupių atžvilgiu. Demokratinėje valstybėje, priešingai – teisiniu reguliavimu siekiama derinti priešingų grupių interesus, šitaip palaikant socialinę santarvę visuomenėje. Kaip rodo praktika, efektyvesnė yra demokratinė teisinio reguliavimo forma, kai teisės priemonėmis siekiama reguliuoti žmonių santykius tam, kad jie būtų teisingi, įtvirtintų visų socialinių grupių teises. Tai reiškia, kad teisinis reguliavimas tam tikra prasme gali būti vadinamas žmonių elgesio socializavimu siekiant visuomenės saugumo bei gebėjimo pasipriešinti galimoms viešpatavimo ir pavergimo tendencijoms.

Žmonių elgesio reguliavimas siejamas su žmogaus sąmone – jis įmanomas tik per ją, ypač atsižvelgiant į tai, kad žmogaus elgesiui turi įtakos ne vien teisė, bet ir daugybė kitų faktorių: kitos socialinės normos, ekonominė ar kita nauda, baimė, sąžinė ir pan. Ir nors šių kitų faktorių poveikis gali būti teisiškai reikšmingas, vis dėlto teisinis reguliavimas remiasi tik teisinėmis poveikio žmonių sąmonei ir elgesiui priemonėmis, kurios, prieš tapdamos teisinėmis kategorijomis, glaudžiai sąveikauja su bendresnėmis – filosofinėmis kategorijomis. Šios straipsnyje ir apžvelgiamos.

ĮŽANGA

Plačiąja prasme teisinio reguliavimo priemonėmis galima laikyti ne tik teisės normas ir teisės principus, bet ir valstybės įgaliotų institucijų ar pareigūnų sprendimus, teisės doktrinas, teisės viešpatavimą propaguojančią valstybės politiką (Baublys et al. 2012: 188). Valstybės kuriamais įstatymais buvo reguliuojamos tik tos visuomenės gyvenimo sritys, kuriose veikė valstybės interesai, o privatūs turiniai ir šeimos santykiai ilgą laiką buvo priskiriami reguliuoti papročių teisei ir teismų praktikai. Hamurapio kodekse, XVIII a. pr. Kr., buvo rašoma, jog teisės normų tikslas yra „užtikrinti, kad galingasis neskriaustų silpnojo, kad atsirastų tvirtas pagrindas vykdyti teisingumą ir spręsti ginčus“ (Vaišvila 2004: 155).

Renesanso epochoje reformacijos sąlygomis besiformuojant analitinėms tendencijoms, žmogus ėmė virsti visa ko centru, prasidėjo teisės subjektyvizavimas, kai įstatymas imtas laikyti žmogaus laisvos valios kūrinium. Teisė imta tapatinti su įstatymu, o įstatymai tapo savime reikšmingi, protingi ir savarankiški,

o jų priklausomybė nuo teisės nereikalinga ir nebūtina. Vėliau, pradėjus sklisti bažnyčios reformavimo ir jos įtakos ribojimo tendencijoms, žmogaus gebėjimas kurti įstatymą, galintį atspindėti „amžinąjį įstatymą“, imtas vertinti skeptiškai – tai paveikė teisinio pozityvizmo atsiradimą, valstybės įstatymas imtas laikyti moraliai neutralia priemone, o ne tikslu, būdu, kuriuo suverenas skelbia savo valią ir užtikrina paklusnumą tai valiai. Tokiu būdu teisė išsilaisvino nuo tiesioginės bažnyčios įtakos, o prigimtiniai įstatymai pradėti kildinti iš proto ir patirties, o ne iš Dievo.

Vėliau prigimtinės teisės teorija buvo modernizuota – susieta su mokslo samprata, ir toliau teigta, kad įstatymai gali būti sukurti tik deduktyviai samprotavjančio proto. XVIII a. pabaigoje atsirado teorija, jog įstatymų leidybos procese turi dalyvauti piliečiai – ši koncepcija tapo pagrindu Vakarų šalių teisinei sistemai. Įstatymas, kaip bendros valios aktas, buvo laikomas vieninteliu tikru imperatyvu. Naujaisiais laikais įstatymas imtas vėl

tapatinti su teise – bet koks įstatymas, jei jis yra, buvo pripažįstamas teise.

XX a. pradžioje pradėta atsižvelgti į sociologinę įstatymų leidėjo sampratą ir akcentuoti įstatymų turinį bei tikslą, o ne jų šaltinį ir autorių, todėl buvo atsisakyta klasikinės bendrosios valios įstatymo kategorijos ir suformuluotas toks apibrėžimas: „Įstatymas yra bendrų poreikių, veikiančių elgesio taisyklių išraiška“ (Beinoravičius 2013: 110).

Teisė kaip socialinis reiškinys, pasak R. Bakševičienės: „atspindi ir apima socialinių reiškinų ir santykių dėsningumą, turinį, kylančias problemas“. Tai reiškia, jog teisė sprendžia ne tik jau iškilusias, bet ir prognozuojamas problemas – tas, kurios gali kilti ateityje. Atitinkamai šiai nuostatai yra sureguliuotos ir teisės funkcijos, skirtos socialinių santykių konfliktų sprendimui arba jų prevencijai. Teisinėmis priemonėmis yra sprendžiama daugybė įvairių kylančių ar galinčių kilti socialinių konfliktų: kontroliuojamos visuomenės polinkio į elitarizmą bei su juo susijusios socialinių grupių uždarmo, lyčių lygybės ir kitos problemos; sprendžiami žmonių ginčai dėl sutarčių sudarymo ar nusikaltimų padariusių asmenų izoliavimo bei perauklėjimo, vėlesnės socializacijos ir integracijos į visuomenę (Bakševičienė 2015: 99). Kaip žinoma, veiksmingu laikomas toks teisės akto poveikis, kuris atitinka planuotus rezultatus. Šiame kontekste kyla klausimas: kaip nustatomas šių socialinio reguliavimo priemonių veiksmingumas, jų efektyvumas? Socialinis teisės veiksmingumas įprastai yra suprantamas kaip teisinio reguliavimo mechanizmo panaudojimo veiksmingumas.

Teisės aktas veiksmingas gali būti dėl kelių, net ir visiškai priešingų savo esme, priežasčių: efektyvaus teisėkūros subjekto darbo, kai teisės akto paskirtis atitinka socialinius visuomenės interesus ir dėl jo įgyvendinimo nekyla pasipriešinimas; ar dėl efektyvaus teisėsaugos subjekto arba viso valstybės aparato darbo. Pažymėtina, jog vis dėlto dažniausiai socialiniai teisės normų aktų taikymo padariniai būna siejami su bendrais valstybės administravimo veiklos rezultatais. O tai reiškia, jog socialinis teisės aktų veiksmingumas matuojamas visuomenės pasitenkinimu valstybės institucijų darbu.

Kalbant apie socialinį veiksmingumą plačiąja prasme, svarbu tai, kad teisės veikimas negriautų bendruomeniškų visuomenės vertybių ir ryšių, o juos atitiktų ir įgyvendintų bendruomenės interesus. Taigi galima teigti, jog socialinis teisės veiksmingumas apima ne tik planuotų rezultatų įgyvendinimą, bet ir bendruomeniškų vertybių bei kultūros išsaugojimą ir glaudų bendradarbiavimą su visuomene.

Galima teigti, jog teisinis reguliavimas – tai tokia socialinio reguliavimo forma, kuria daromas poveikis žmonių elgesiui pasitelkiant tam teisės normas ir teisės principus. Formaliai teisiniu reguliavimu laikoma teisė, išreikšta teisinėmis priemonėmis, kurių viena svarbiausių yra įstatymai. Teisinis reguliavimas šiandien grindžiamas visų žmonių lygybės principu ir yra skirtas palaikyti socialinę tvarką visuomenėje. Svarbu tai, kad žmonių elgesį reguliuoja ne vien teisė, – tai gali būti ir religija, tradicijos, papročiai, emocijos, protas ar sąžinė, todėl reguliavimas siejamas su žmogaus sąmone, teigiama, kad jis tik per ją būna

įmanomas. Teisė gali paveikti žmogų tik tuomet, kai jos siunčiama informacija tampa jo elgesio motyvu. Tokiu atveju būtini du teisinio reguliavimo lygme-

nys – filosofinis, apimantis vertybines nuostatas, ir emocinis (psichologinis), orientuotas į žmogaus reakciją, tų vertybių priėmimą arba atmetimą.

I. TEISINIO REGULIAVIMO FILOSOFINIO (VERTYBINIO) LYGMENS PRIGIMTIS

Teisės aktuose moralės būna paprastai tiek, kiek leidžia (arba nedraudžia) įstatymas. Tokia nuostata moralę prilygina teisės normoms ir verčia daryti išvadą, jog pagal šią sampratą teisės normos nėra pagrįstos morale. Taigi šiaandien yra grįžtama prie Makso Veberio apibūdintos būklės, kai egzistuoja dvi moralės – atlaidesnė išorinė ir griežtesnė vidinė. Visuomenė atsiduria pavojingoje situacijoje, kai visuotinos moralės normos nebėra pripažįstamos, o teisės normos neapriėpia viso reguliavimo. Tokios nuostatos labiausiai pasireiškia posovietinėse šalyse, taigi ir Lietuvoje, todėl sudaro prielaidas teiginiui, jog Lietuvoje moralinės normos nelaikomos teisės šaltiniu (Mesonis ir Meilius 2002: 6). Analizuojant moralės įtaką žmogaus elgesiui, atsižvelgiant į jo kontekstą, tikslinga aptarti pagrindinio moralaus žmogaus elgesio vidinio regulatoriaus – sąžinės – sampratą ir reikšmę. Sąžine dažnai vadinamas žmogaus gėrio ir blogio supratimas. Sąvoka „sąžinė“, F. Nyčės teigimu, turi ilgą istoriją ir tokią pat metamorfozę. F. Nyčė šią sąvoką priskiria moralės aiškinimo sričiai (Nyčė 1996: 74).

Dar sąžinė gali būti suvokiama ir kaip moralinis gebėjimas, nurodantis moralines pareigas ir skatinantis jas vykdyti, ir kaip praktinis moralinis sprendimas, nurodantis, kaip moraliai elgtis

konkrečioje situacijoje. Remiantis tomistine žmogaus samprata, sąžinės formavimosi procesas aiškinamas visų pirma kaip mąstymo procesas, o galutinė jo fazė – kaip bendrųjų moralės principų pritaikymas veiksmui konkrečioje situacijoje. Šitaip formuojamas galutinis sąžinės sprendimas, kuris šiuo atveju iš esmės reiškia proto sprendimą. Kai kurie autoriai labiau nei proto, pabrėžia valios ir meilės įtaką sąžinės sprendimams, tačiau, nepriklausomai nuo to, visi pripažįsta sąžinės sąsajas su Dievo norima moraline tvarka (Narbekovas ir Obeleenienė 2007: 92). Sąžinė yra priskiriama socialinių reiškinių kategorijai kaip moralės dalis. Pirminė žodžio „sąžinė“ reikšmė turi ilgą istoriją, kurios metu sąžinės samprata ne kartą kito, iš pradžių reikšdama buvimą bendrininku ar liudininku, o galiausiai įgydama „žinojimo“ reikšmę. Pastarąjį paradigma buvo grindžiama ir lietuviškoji sąžinės samprata, kai pirmą kartą buvo pavartota literatūroje. Šiaandien sąžinė apibūdinama kaip poelgių vertės pajautimas, grindžiamas gėrio ir blogio supratimu. Plačiausiai ši sąvoka yra išnagrinėta teologų veikaluose. Čia sąžinė suvokiama kaip neatsiejama nuo žmogaus, nepriklausoma jėga, kontroliuojanti žmogaus elgesį pagal Dievo valią. Teigiama, jog sąžinė gali būti suprantama tiek kaip

moralinis gebėjimas, nurodantis moralines pareigas ir skatinantis jas vykdyti, tiek kaip praktinis moralinis sprendimas, padedantis moraliai elgtis konkrečiose situacijose, tačiau visada ji taikoma tik sprendžiant apie savo, o ne kitų žmonių veiksmų moralumą. Tačiau norintis turėti „teisingą“, „švarią“ sąžinę žmogus visų pirma turi priimti ir suvokti moralę, nes galutinis sąžinės sprendimas yra proto sprendimas. Svarbu tai, jog sąžinę turi visi, tačiau ji neatsiranda pati savaime, jai daro įtaką daugelis žmogaus socialinės ir kultūrinės aplinkos veiksnių, todėl sąžinė gali klysti dėl neįveikiamo nežinojimo ar dėl pačių žmonių, nesirūpinančių gėrio ir tiesos ieškojimu.

Visuomenė privalo elgtis pagal taisykles, turėti kritišką požiūrį į savo elgesį, lyginti jį su bendroju modeliu, išreikštu teisėje. Tačiau ar to pakanka, kad žmonės elgtųsi pagal nustatytas taisykles? Teigiama, jog teisė yra privalomo pobūdžio tuomet, kai visuomenės nariai yra moraliai įpareigoti laikytis nustatytų teisės normų ir principų – šis požiūris neneigia valstybės, kaip teisės šaltinio, įtakos teisės veikimui, tačiau parodo, kad materialiuoju teisės šaltiniu yra norminės vertybės, taip pat ir moralė bei jos principai (Baublys at al. 2012: 221). Teisė negali visiškai atspindėti socialinės sistemos, kuri pasižymi didele fragmentacija, įvairove ir skirtumais. Poreikis pažinti socialinę tikrovę įstatymų leidyboje yra patvirtintas daugybiniais empiriniais socialinių mokslų tyrimais. Visuomeninė tvarka perkeliama į įstatymus, kurie jau nebegali jai prieštarauti, o turi išreikšti tik tam tikrų socialinių grupių interesus. Dėl įstatymų gausos šiuolaikinis įstaty-

mas nutolo nuo savo esmės, neteko stabilumo, virto ne teisė išreiškiančia taisykle, o valdymo priemone, politiniu įstatymu, galimai išreiškiančiu jau ne visuomenės, o tam tikrų įtakos grupių interesus ir valią.

Sąžinės kaip teisės principo turinys nusakomas pagal protingumo ir teisingumo kriterijus. Tai reiškia, kad sąžiningu galima vadinti tokį žmogų, kuris veikia rūpestingai ir teisingai. Sąžiningo žmogaus elgesys vertinamas pagal objektyvųjį ir subjektyvųjį kriterijus. Objektyviuoju požiūriu asmens sąžiningumas nustatomas pagal tai, ar jis privalėjo ką nors daryti, ar nedaryti, ką nors žinoti. Taip nustatomos asmens privalėjimo veikti ir privalėjimo žinoti ribos. Subjektyviu požiūriu asmens faktinis sąžiningumas nustatomas vertinant jo subjektyvius gebėjimus ir galimybes konkrečioje situacijoje: ar asmuo galėjo ką nors daryti arba kažką žinoti (Norkūnas 2003: 7). Sąžiningumo prezumpcija nėra įtvirtinta teisės normomis (yra įtvirtinta priešinga – nesąžiningumo prezumpcija), tačiau jos įrodinėti nereikia – asmuo gali naudotis savo teise teikti įrodymus ir paneigti kaltinimus nesąžiningumu. Žmogaus gyvenimas laikantis sąžinės principų laikytinas jo prigimtimi, todėl teisės aktuose pripažįstamas neliečiama teise. Tai deklaruojama ir tarptautiniuose dokumentuose: Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje¹, Europos žmogaus teisių chartijoje² ir kt. Sąžinė ir jos pagrindu veikiantis moralinis principas – sąžiningumas – teisėje veikia lygiai taip pat kaip moralėje, jis yra tas moralinis kriterijus, kuris turi galios ir

teisiniuose santykiuose bei yra aiškina-
mas kaip subjektyvus asmens gebėjimas
nuspręsti dėl savo elgesio gerumo ar
blogumo (teisingumo).

Teisės įtaka žmonių elgesiui yra labai
didelė, tačiau verta atkreipti dėmesį ir į
tai, kad moralės normos, lygiai taip pat
kaip teisinės, veikia žmonių elgesį ir jų
socializacijos procesus. Teisė, kaip teigia-
ma, negali visiškai atspindėti socialinės
sistemos įvairovės, tad, kalbant apie pa-
garbą įstatymui, reikia kalbėti ir apie
dorybes, kurios šią pagarbą užtikrina.
Būtent dorybės ir tradicijos laikomos tei-
sinės tvarkos supratimo ir vertinimo
kriterijumi, užtikrinančiu socialinės tvar-
kos standartų galiojimą. Ypač svarbus
šiam kontekste sąžiningumo vaidmuo –
jis laikomas teisiškai patikimu ir veikia
tiek moralinėje, tiek teisinėje erdvėje,

būna paremtas individualiu asmens ver-
tybių supratimu bei atspindi žmogaus
elgesio dorumą. Asmens vertybių pasi-
rinkimui įtakos turi emocinis ir moralinis
palankumas; konkrečios vertybės sude-
rinamumas su jos išskeltais tikslais ir sie-
kiniais bei visuomenėje vyraujanti nuos-
tata šios vertybės atžvilgiu, o elgesys
priklauso nuo to, kaip šito elgesio pada-
riniai ir jų veikimas yra suprantami.
Esant nedidelei rizikai būti nubaustam,
žmogus gali pasielgti neteisėtai, o tai
reiškia, kad jei nėra laikomasi moralės
normų, tai įstatymas taip pat nėra ger-
biamas. Kitaip tariant, atsiradus galimy-
bei išvengti bausmės, žmogus gali pa-
žeisti tiek teisės, tiek ir moralės nuosta-
tas. Todėl kartu su teisinėmis reformomis
būtina vykdyti ir kitas, moralines nuo-
statas ugdančias veiklas.

II. TEISINIO REGULIAVIMO ARGUMENTAVIMAS KAIP FILOSOFINIŲ KATEGORIJŲ KONKRETINIMAS

Vertybių sąvokų turinys nėra atsklei-
džiamas įstatyme ir gali būti interpre-
tuotinas. Taigi siekiant, kad jis nebūtų
interpretuojamas skirtingai, jį aiškinti
turi tik teismai, o remiantis teismų prak-
tika, šios sąvokos išaiškinimu galime
naudotis ir taikydami konkrečią normą.
Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje
byloje yra pasisakęs: „Įstatyme neat-
skleistas formuluotės viešoji tvarka ar
gera moralė turinys. Jis sietinas ne tik su
atliekamais veiksmais, bet ir su tikslais
bei veikslių pasekmėmis. Sprendžiant,
ar sandoris prieštarauja viešajai tvarkai
ar gerai moralei, būtina įvertinti, kokie
padariniai gali atsirasti ar atsiranda ne
tik visuomenei, valstybei, bet ir atski-

riems asmenims.“⁴³ Tai puikus įrodymas,
kad teisės aktai nėra tiesiog absoliučiai
imperatyvūs, siauros apimties dokumen-
tai, bet jų turinys atskleidžiamas ir at-
naujinamas per eksplicitinį teisės aiški-
nimą. Teismas, kalbėdamas apie padari-
nius, pažymi, jog svarbu ir atskiriems
asmenims kylantys padariniai, o ne tik
visuomenei. Teisės principais yra įsak-
miai nubrėžiamos tam tikros teisiškai
reikšmingo elgesio laisvės ribos, kurių
nevalia pažeisti, – šiuo požiūriu teisinio
reglamentavimo pakankamumas yra ab-
soliutus, o nepakankamumas vargu ar
įmanomas. Nepakankamas gali būti tik
norminis teisinis reguliavimas, tuo tarpu
teisės principams apskritai sunkiai pri-

taikomas nepakankamumo kriterijus (Kūris 2001: 50). Teisės aiškinimas užpildo spragas ir užtikrina, kad norma būtų įgyvendinta tinkamai. Juo daugiau paliekama laisvės teisėjams interpretuoti, juo teisė tampa lankstesnė bei teisingesnė. Moralės sąvoka yra gana plati ir gali būti skirtingai suprantama, todėl įstatymas „nenubrėžia“ ribos ir nenustato tikslaus moralės normų sąrašo, tačiau teismų praktikos „geros moralės“ sąvokos atžvilgiu ištis yra nemažai, nors aiškinimai yra panašūs, tačiau netapatūs ir vis praplečia šios sąvokos prasmę.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pažymėjęs, jog sąvoka „gera moralė“ taip pat yra vertinamoji; „kilus geros moralės taikymo klausimui, teismui privalu taikyti bylos nagrinėjimo metu pripažįstamus moralės standartus vadovaujantis objektyviuoju protingumo kriterijumi. Vertinant sudarytus sandorius, reikia vadovautis ne tik teisės, bet ir geros moralės, kurios kriterijus yra gėrio, blogio, teisingumo, pareigos, padorumo suvokimas, normomis.“⁴ Kaip matyti iš Teismo išaiškinimų, teismai vadovaujasi esamais moralės standartais, o tai reiškia, jog keičiantis moralei, iš dalies kinta ir pati teisė bei jos įgyvendinimas. Iš šio teismo išaiškinimo matyti, kad teisėje yra labai atsižvelgiama į esmines moralės normas, kaip teisingumas, kultūringumas, esminis supratimas, kas padoru bei derama. Tai iš esmės teisę daro lankstesnę, labiau orientuojamasi ne į tai, kas parašyta, o koks yra tos teisės normos kontekstas. Teisinis diskursas turi prasmę tik tada, kai jis yra moralinio diskurso tęsinys,

vedinys, socialinis sukonkretinimas ir įgyvendinimas. Antraip, teisinis diskursas gali tapti prievartos aparato perdėto išvešėjimo, totalaus sekimo ir smulkmeniško reglamentavimo priemone, tariamo teisingumo demonstravimu, o tikrovėje – neretai neteisingumo ir korupcijos įteisinimu, amoralumo pateisinimu – visiška savo paskirties priešybe (Jekentaitė 2006:15). Interpretacijos galimybė suteikia teisės normai stabilumą ilgiam laikui, keičiami ne įstatymai, o formuojama nauja teismų praktika.

Kalbant apie moralės sąvoką ir jos interpretavimo galimybes, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, jog „moralės sąvoka turi keletą reikšmių. Pirmoji reikšmė apibūdina autoritetingas gero ir blogo žmonių elgesio normas, kurias nustato bendruomenė, visuomenė, papročiai, religija, filosofija ar asmeninė sąmonė, t. y. tam tikra pasaulėžiūra grindžiamas doro, moralaus elgesio normas, kurių atitinkamoje aplinkoje turėtų laikytis konkretūs žmonės. Pagal antrąją reikšmę moralė apibrėžiama kaip dorovingo elgesio idealas, kurį, esant tam tikroms sąlygoms, labiausiai pageidautinu laiko visi racionalūs žmonės. Moralės normų suvokimas ir elgimasis pagal bendruomenėje nustatytas elgesio normas priklauso ir nuo santykių, kuriems esant aiškinama moralės normų esmė“⁵. Moralės normų visuotinumą kriterijus parodo, kad teisės interpretacija bus sąžininga ir ją bus įmanoma suvokti bei numatyti. Per eksplicitinį teisinį reguliavimą galime išvelgti reikšmingą moralės vaidmenį. Teisė yra aiškinama per moralumo filosofines kategorijas.

IŠVADOS

Teisės ryšį su vertybiniu-filosofiniu lygmeniu galima įžvelgti vien per teisės prigimtį: pats teisės būtinumas atsirado iš moralės. Neegzistuojant moralinių vertybių, pati teisė nebūtų morali. Šiandien pozityvi teisė įtvirtina daugybę vertybinių nuostatų aukščiausią galią turinčiuose teisės aktuose. Vertybės yra pamatinė ir neatsiejama teisės savybė, teisės pradas ir pagrindinė esmė, kuri pagrindžia teisės egzistavimą ir reiškiamą teisės principais bei normomis.

Teisinis reguliavimas brėžia ribą tarp to, ką reguliuoja ir ko nereguliuoja teisė.

Tai, ko nereglamentuoja teisė, tampa moraline dilema. Filosofinės kategorijos teisiniame reguliavime atskleidžiamos per teisės aiškinimą. Tokiu būdu šios kategorijos sukonkretinamos. Per teisės aiškinimą teisinio reguliavimo filosofinės kategorijos iš abstrakčių virsta konkrečiomis su realiai atskleistu turiniu.

Teismai per eksplisitinę teisės aiškinimą atskleidžia teisės normose įtvirtintą moralės sąvoką bei kitas vertybes. Tokiu būdu teisė tampa vertybiškai ir socialiai orientuota į konkrečius visuomeninius santykius.

Literatūra

1. Baublys L., Beinoravičius D., Kaluina A. ir kt. 2012. *Teisės teorijos įvadas: vadovėlis*. Vilnius: leidykla MES.
2. Bakševičienė R. 2015. Socialinis konfliktas ir teisinė praktika Lietuvoje. *Teisė*, Vilniaus universitetas.
3. Beinoravičius D. 2013. Konstruktyvioji teisės epistemologija. *Logos* 74.
4. Jekentaitė L. 2006. Teisinio ir moralinio diskurso antisintezė. *Jurisprudencija* 9 (87).
5. Mesonis G., Meilius K. 2002. Moralės normos konstituciniuose teisiniuose santykiuose. *Jurisprudencija* 31(23).
6. Narbekovas A., Obelenienė B. 2007. Ar įmanoma sąžinės laisvė nuo pačios sąžinės? *Soter* 24(52), Vytauto Didžiojo universitetas.
7. Nietzsche F. 1996. *Apie moralės genealogiją*. Iš vokiečių k. vertė A. Tekorius. Vilnius: Pradai.
8. Norkūnas A. 2003. Sąžiningumo principo įgyvendinimas. *Jurisprudencija* 42(34).
9. Kūris E. 2001. Konstituciniai principai ir Konstitucijos tekstas. *Jurisprudencija* 23 (15).
10. Vaišvila A. 2004. *Teisės teorija*. Vilnius: Justicija.

Nuorodos

- 1 Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. 1950-11-04. *Valstybės žinios*, 1995-05-16, Nr. 40-987, 9 str.
- 2 Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. 2016/C 202/02. 10 str. 1 p. 10 str. 1 p. <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:12016P/TXT>>.
- 3 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. sausio 16 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2006.
- 4 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2015 lapkričio 20 d. priimta nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546-915/2015.
- 5 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-350/2013.